

DEUİFD XLIV / 2016, ss. 155-180.

**İBRAHİM b. MUHAMMED el-YALVACÎ ve “RİSALE fî İHBÂR
bi-ELLEZÎ”***

İsmail ERKEN**

ÖZ

İbrahim b. Muhammed el-Yalvacî (ö. 1876) Yalvac'ta doğmuş ve uzun yıllar ilimle uğraşmıştır. 29 yaşındayken yazdığı risale (*Risale fî ihbâr bi-ellezî*) sebebi ile “İhbar bi-llezi” olarak tanınmıştır. Görev aldığı medreselerden biri Süleymaniye Medresesi'dir. Sofya mevleviyeti ve huzur dersi hocalığı da yapmıştır.

Risale fî ihbâr bi-ellezî ilk cümledeki bir öğeyi vurgulamak için o cümlenin (ism-i mevsûlun ana edatı olan) “ellezî” ya da (harf-i tarif olan) “elif lâm” kullanılarak yeniden oluşturulması konusunu ele almaktadır. Örnekleri, sistematik anlatım tarzı ve detaycı yaklaşımı bu risaleyi ön plana çıkarmaktadır.

Anahtar Kelimeler: el-Yalvacî, Mevsûl, İhbar, Ellezî.

IBRAHİM b. MUHAMMED el-YALVACI AND HIS WORK “RİSALE fî
İHBAR bi-ELLEZİ”

ABSTRACT

İbrahim b. Muhammed el-Yalvacî (d. 1876) was born in Yalvac and handled with science over many years. Because of the Pamphlet (*Risale fî ihbâr bi-ellezî*) that was written in his 29 age he was called “İhbar bi-Ellezî”. One of madrasahs which in he worked is Suleymaniye Madrasah. He became judge/governor (mevleviyet) of Sofia and scholar for Sultans.

Risale fî ihbâr bi-ellezî includes the topic of recreation of the sentence for stressing any part of first sentence (no recreated) with ellezî which is the main preposition of relative pronouns and relative adjective, and elif lâm which is

* Bu makale “*İbrahim b. Muhammed el-Yalvacî ve Risale fî ihbâr bi-ellezî*” başlıklı yüksek lisans tezinden yararlanılarak yazılmıştır: İsmail Erken, *İbrahim b. Muhammed el-Yalvacî ve Risale fî-ihbâr bi-ellezî*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) D.E.Ü. S.B.E. Temel İslâm Bilimleri Anabilim dalı, İzmir, 2015.

** Araş. Gör., İzmir Katip Çelebi Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Arap Dili ve Belagatı ABD.

Makalenin Hakemlere Gönderiliş Tarihi : 03/06/2016

Makalenin Hakemlerden Geliş Tarihi : 12/10/2016

definite article (Harf-i tarif). With its examples, systematic explanation style and comprehensive this pamphlet stands in the forefront.

Keywords: el-Yalvacı, Mevsul, Ihbar, Ellezi.

Giriş

Bu çalışmada İbrahim b. Muhammed el-Yalvacî ve onun *İhbar bi-ellezî* adlı risalesini ele aldık. Bu eser ism-i mevsûller ve elif lâm ile ihbâr etme üzerine yazılmış bir risaledir. Müellif eserini yedi bölüme ayırmış ve bu bölümlendirme okuyucu için eseri anlama adına kolaylık sağlamıştır. Ek olarak risale olması hasebiyle konu detaylı ve etraflıca ele alınmıştır. Biz bu makalemizde özellikle yazarın verdiği özgün örneklerle geniş yer vermek istiyoruz.

Risale fî ihbâr bi-ellezî, İbrahim b. Muhammed Yalvacî'nin ilk yazdığı eserdir. Molla Camî'nin *el-Fevaidü'ş-şeyaiyye* adlı eserinin sonuna konularak onunla beraber basılmıştır. Eser o kadar ünlenmiştir ki yazarımız artık memleketinde ve diğer yerlerde *İhbar bi-ellezî* lakabıyla anılmıştır.

1. İBRAHİM b. MUHAMMED el-YALVACÎ 'NİN HAYATI

a. Adı

Tabakat ve teracim kitaplarında İbrahim b. Muhammed¹ veya İbrahim b. Abdullah² isimleriyle kendisini bulabildiğimiz müellif, memleketine nispetle el-Yalvacî /Yalvaçlı nisbesiyle anılır.

b. Doğumu

İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi'nde İbrahim b. Muhammed ile ilgili bir evrakta, doğum tarihinin 1225/1810 olduğu bildirilmiştir.³

¹ Eserlerinde bu adı kendisi kullanmıştır: İbrahim b. Muhammed el-Yalvacî, *Risâle fî ihbâr bi-ellezî*, Uşak, H. 1280, (Marmara Üniversitesi Nadir Eserler Koleksiyonu, 12855/YZ1007) vr. 1b.

² Ömer Rıza Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifîn*, İhyau't-turas, Şam, 1957, I, s. 56; el-Bağdâdî, *Hediyetü'l-ârifîn*, MEB, İstanbul, 1951, I, s. 43.

³ İ.M.M.A. (İstanbul Müftülüğü Meşihat Arşivi) Dosya no: 258, MŞH SAİD, 39.2.2.

Müellifin yaşadığı dönemde Konya'ya bağlı olan⁴ Yalvaç kazasının Hisarardı Köyü'nde dünyaya gelmiştir.

c. Eğitimi

el-Yalvacî tahsiline Yalvaç'ta başladı. Eserlerinden eğitim hayatını takip ettiğimiz müellif, Uşak'ta bulunan Necatiye Medresesi'nde, İstanbul Fatih'de bulunan Şehzade⁵ ve Eyüp'te bulunan Yazılı Medreselerinde⁶ muhtelif tarihlerde eserler kaleme almıştır⁷. Meşihat arşivinde geçen görevleri arasında bu medreseler yer almadığı için buralarda eğitim aldığını düşünmekteyiz.

d. Hocaları

Sadece *İbbar bi-ellezî* adlı risalesinde hocalarından bahseden yazar burada dört hocasını zikretmiştir⁸:

- Rüşdî Karaağacı: Yalvacî'nin hocalarından Ahmed b. Rüşdî b. Mehmed el- Karaağacı (ö 1231/1835) III. Selim devrinde yaşamış olup, kendi kurduğu Ahmed Rüşdî Efendi Medresesi'nde müderrislik yapmıştır.⁹
- Hasan Hüseyin Efendi: Akşehir Müftüsü olduğunu¹⁰ *Risale fî ibbâr bi-ellezî* eserinden öğrendiğimiz bu kişi hakkında kaynaklarda başka

⁴ Kehhale, a.g.e., I, s. 43.

⁵ Şehzade Medresesi hakkında bkz: Orman, İsmail. "Şehzade Külliyesi", *TDVİA*, İstanbul, 2010, XXXVIII, ss. 483-485

⁶ İsm-i Han Sultan Medresesi: Yazılı Medrese veya Sokullu Mehmed Paşa Medresesi isimleri ile de anılır. Mehmet Mermi Haskan, *Eyüp Sultan Tarihi*, Eyüp Sultan Vakfı, 1996, s. 304.

⁷ İbrahim b. Muhammed el-Yalvacî, *el-Mecmua'tü'l-kübrâ mine'l-kesâidi'l-fubra*, Mahmut Bey Matbaası, İstanbul, 1317, s.16; el-Yalvacî, *Garaibu'l-i'lâl ve'l-iştikâk*, Matbaa-i Amire, İstanbul, H.1267, s 32; Erken, s. 85.

⁸ el-Yalvacî, *Risâle fî ibbâr bi-ellezî*, vr. 2a.

⁹ Kehhale, a.g.e., I, s. 222; el-Bağdâdî, a.g.e., I, s. 186; Bursalı Mehmet Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, Matbaa-i Amire, İstanbul, H.1333, I, s. 316; Sait Okumuş, *Ahmed Rüşdî Karaağacı ve Hall-i Rumuz Adlı Şerhi*, Divan Kitap, Ankara, 2011, s. XIX; Mahmut Kıyıcı, *Ispartalı ve Isparta'ya Hizmet Etmiş Büyük Adamlar*, Göltaş Kültür Yayınları, Isparta, 1998, s. 55.

¹⁰ el-Yalvacî, *Risale fî ibbâr bi-ellezî*, vr. 2a.-2b.

bir bilgiye rastlamadık. Araştırmalarımız sırasında Ali b. Osman (1285/1868) ile Hasan Hüseyin Efendi'nin Arapça alanında çalışmış olmaları ve ikisinin de Akşehir'de yaşamış olmaları hasebiyle benzerlikleri ayrıca yine her ikisinin de Karaağacı'nın öğrencisi olması bizde aynı kişi olabilecekleri şüphesini uyandırdı. İki ismin de çok açık oluşu aynı kişi olduğu konusunda kesin bir yargıya varmamıza engel oluşturdu.¹¹

- Ayıntabi Ahmed Efendi: *İbbar bi-ellezî* risalesini yazdığı Uşak'taki Necatiye Medresesi müderrislerindedir. Ayntabi Ahmed Efendi de birinci maddede yer alan Karaağacı'nın öğrencilerindedir.¹²

- Şehid Ahmed Efendi: Hadim'de doğdu. Babası Büyük Hâdimî Hoca'nın oğlu, Sarı Müftü Abdullah Efendi'dir. Annesi ise Ebu Naim Ahmet Hâdimî'nin kızı Mediha Hanım'dır. İlk tahsilini Hadim'de yaptı ve sonra 1808 yılında tahsilini tamamlamak için İstanbul'a gitti, on bir yıl İstanbul'da kaldı. İstanbul'daki öğrenimi sırasında hocası Antakî Mehmet Efendi idi. İcazetini aldıktan sonra Konya'ya döndü. Konya Müftüsü Bağlıcalı İbrahim Efendi'nin kızı ile evlendi. Ziyaiye, İrfaniye ve Kadızade Medreselerinde müderrislik yaptı. 1827 yılında Konya müftülüğüne getirildi. Hadim'de müftülük görevinde bulunan¹³ Ahmed Efendi, aynı zamanda birçok talebe yetiştirmiştir. Hakkında fetva verdiği bir şahıs tarafından 1248/1832'de şehit edilmiştir.¹⁴

e. Görevleri

1 Nisan 1275/13 Nisan 1859 tarihinde tarik maaşı¹⁵ almaya başlamıştır. Maaş öncesi ve sonrası üstlendiği görevler şunlardır:

- Müderrislik Görevleri:

¹¹ Bursalı Mehmet Tahir, a.g.e., I, ss. 384; Ahmet Suphi Furat, *Arap Edebiyatı Tarihi*, İstanbul Üniversitesi Basım ve Yayınevi Müdürlüğü, İstanbul, 2007, I, s. 248.

¹² Nurgül Bozkurt, "Maârif Salnâmelerine Göre Kütahya Sancağı'nda Eğitim-Öğretim (H.1316-1321/M.1898-1904)", *History Studies*, II-III, 2010, s. 73.

¹³ el-Yalvacî, *Risale fî ibbâr bi-ellezî*, 2a.

¹⁴ Mehmet Ali Uz, *Konya Âlimleri ve Velileri*, "Şehit Ahmet Efendi", <http://konyaninalimvehocalari.konyacami.com/sehit-ahmet-efendi>; Ferhat Koca, "Hadimi Abdullah", *TDVİA*, İstanbul, 1997, XV, s. 24.

¹⁵ Osmanlıda ilmiye sınıfına tahsis edilen gelir. Bkz: Cahit Baltacı, "Arpalık", *TDVİA*, İstanbul, 1991, III, 392-393.

(1261/1845) İbtida-i Hariç Müderrislik, (1268/1851: İbtida-i Dahil Müderrislik, (1270/1853) Hareket-i Dahil Müderrislik (Hariç medreselerinin ibtidâ-i hâriçten sonraki derecesi), (1274/1857) Musala-i Sahn Müderrisliği (Sahn müderrisliğinin bir derece altı), (1281/1864) Sahn Müderrisliği, (1281/1864) İbtida-i Altmışlı Müderrislik, (1282/1865) Hareket-i Altmışlı Müderrislik, (1283/1866) Musala-i Süleymaniye Müderrisliği (Hamise-i Süleymaniye'nin bir derece altı), (1285/1868) Hamise-i Süleymaniye Müderrisliği¹⁶ (Süleymaniye Müderrisliğinin bir derece altı) ve bunlara ek olarak Yalvaç'ta şimdiki Görgü Camii'nin yerinde olan medresede ve kurulmasında emeği olan Hisarardı Medresesi'nde müderrislik¹⁷(Bu ikisi için bir tarih tespit edilememiştir.) görevleri almıştır.

- Diğer Görevleri:

(1291/1874) Sofya Mevleviyeti¹⁸(Osmanlı ilmiye teşkilatında yüksek dereceli kadılık) yapmıştır. 1264/1847-1273/1857 yılları arasında, Sultan Abdülaziz ve Abdülmecid zamanında Huzur Dersleri¹⁹ hocalığı²⁰ görevinde bulunmuştur. Kurban yeri yapımı için Harem-i Şerif'e devlet görevlisi olarak gönderilmiştir.²¹ (Tam bir tarih tespit edilemese de Harem-i Şerif İnşaat Amiri Raif Paşayı şikâyet etmek için 1270/1853'de İstanbul'a gelmiştir.²²)

¹⁶ Tüm müderrislik dereceleri için bkz: Uzunçarşılı, a.g.e., ss. 271-272; İpşirli, a.g.e., s. 330.

¹⁷ Karaman, age, ss. 95-114.

¹⁸ Yüksek dereceli kadılık. Bknz: Uzunçarşılı, a.g.e., ss. 276-280; Fahri Unan, "Mevleviyet", *TDVİA*, İstanbul, 2004, XXIX, ss. 467-468.

¹⁹ Mehmet İpşirli, "Huzur Dersleri", *TDVİA*, İstanbul, 1998, XVIII, ss. 441-444; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin İlmîyye Teşkilatı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1984, ss. 215-222.

²⁰ Ebu'l-Ulâ Mardin, *Huzur Dersleri*, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul, 1931, s. 137; Mardin, a.g.e., s. 316.

²¹ Durmuş Karaman, *Dünden Bugüne Yalvaç Tarihi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümü, Kayseri, 1991, s. 204.

²² T.C. Başbakanlık D.A.G.M. Osmanlı Arşivi Katalogları, Fon Kodu: İrade Meclisi Vâlâ, 12160.

f. Vefatı

el-Yalvacî, 16 Nisan 1293/28 Nisan 1877'de vefat etmiştir.²³ Mezar taşında 1294/1878 senesi ölüm tarihi olarak geçmektedir. Bu farkın mezar taşının sonradan yapılmasından kaynaklandığı kanaatindeyiz çünkü meşihat arşivinde ve diğer kaynaklarda 1293/1877 tarihi bulunmaktadır.²⁴ Medresesi ve bu medreseye bağlı cami yıkılmış ve yerine sadece bir cami yapılmıştır. Bu caminin bahçesinde medfundur. Mezarının kitabesinde şunlar yazar:²⁵

Sene fî 1294,
Okundu (İrci'i) emri göründü âkibet fırkat,
Bitüp enfâs-ı ma'dûde tükendi dâne-i kısmet,
Zehî hasr-ı hayat etmiş idi tadrîsü te'lîfe,
Fedâ kıldı vücûh-ı berre cism-i cânını elbet,
Husûsan hâdimi oldu şerefle ravza-i pâkin
Ne büşrâ eyledi me'mûr anın tezyînine devlet
Sezâ olsun şefâat Hazret-i Fahr-i Risâletten
Cenâb-ı Kibriyâ kılsın ğarîk-i ğırka-i cennet.
İbrahim b. Muhammed Yalvacî²⁶

2. ESERLERİ

a. Risale fî ihbâr bi-ellezî

İsm-i mevsûl ile alakalı olan bu eser hakkında detaylı bilgi makalemizin ikinci bölümünde verilecektir. Ancak bu konuyu işleyen

²³ Sadık Albayrak, *Son Dönem Osmanlı Uleması*, İ.B.B. K.İ.D.B. Yayınları, İstanbul, 2000, s. 178.

²⁴ İ.M.M.A. Dosya no:258; Albayrak, a.g.e., s. 178; Bursalı Mehmet Tahir, a.g.e., I, s.244; Kehhale, a.g.e., I, s. 56; el-Bağdadî, I, s.43.

²⁵ Bkz: Hikmet Cücen, "İbrahim Efendi (Yalvacî)", <http://www.aydemdil.com/content/view/57/107/lang.tr/>

²⁶ Makalenin sonuna mezar taşının fotoğrafı konulacaktır.

diğer eserleri kısaca zikretmek gerekirse; müellifin *İbbar bi-ellezî* başlığı ile ele aldığı bu konu *Kâfiyye*²⁷ ve *Elfiyye*'de²⁸ aynı isimle ele alınmıştır. Bu eserler tahmin edilebileceği üzere konuyu kısaca ele almıştır. el-Yalvacî'nin risalesinde en çok faydalandığı Esterabadî'nin (688/1289) *Şerbu'r-radi li Kafiyeti'l-Hacib*'inde²⁹ ise bu konu detaylı bir şekilde işlenmiştir. İbrahim b. Muhammed'in risalesi ile aralarında sayısız örnek ve anlatım benzerliği bulunmaktadır. Buna karşın aralarındaki fark bölümlendirmelerde ve örneklerde görülmektedir.

b. el-Mecmua'tü'l-kübrâ mine'l-kasâidi'l-fuhra

H.1265/M.1849 yılında *el-Mecmua'tü'l-kübrâ mine'l-kasâidi'l-fuhra* Eserini İstanbul Yazılı Medresesi'nde telif ettiği³⁰ ve içerisinde *Kasidetü'l-bürde* (İmam Bûsîrî), *Kasidetü'l-bâiyye* (Muhammed el-Hanefî veya İmam Bûsîrî), *Kasidetü'l-mudariyye* (İmam Bûsîrî), *Kasidetü'l-Mubammediyye* (İmam Bûsîrî), *Kasidetü'l-tantaranîyye* (Tantaranî), *Kaside-i Ebu Bekr*, *Kasidetü'l-biyye*, *Kasidetü'l-istiğfariyye* (eş-Şeyhî Ebi Medyen), *Kaside-i İmam-ı Âzâm*, *Kaside-i Hasan ve Kaside-i Hüseyin* kasideleri ile bunların tercümeleri ve açıklamalarının yer aldığı bir mecmuadır.³¹

c. el-Haşiyyetü ala'd-Dürri'n-Nacî

Müellifin Ömer b. Salih el-Feyzi el-Tokadî'nin (1265/1849) *ed-Dürri'n-Nacî* adlı mantık eserine yazmış olduğu bir haşiyyedir.³²

²⁷ İsmail Karahan, *İbnü'l-Hacib ve el-Kafiyeye Adlı Eseri* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Bölümü, Isparta, 2011, s. 134.

²⁸ İbn Malik, *Elfiyye*, Haşemi Yayınevi, İstanbul, 2012, s. 55.

²⁹ Radî el-Esterabadî, *Şerbur-Radi li Kafiyeti'l-Hacib*, el-İdaretü'l-Amme li's-Sekafe, y.y., 1996, II, ss. 227-250.

³⁰ el-Yalvacî, *el-Mecmua'tü'l-kübrâ*, s.16.

³¹ *Kasideler Mecmuası*, Süleymaniye Kütüphanesi, Çelebi Abdullah, Nr: 000325; el- *el-Mecmua'tü'l-kübrâ mine'l-kasâidi'l-fuhra*, Süleymaniye Kütüphanesi, Efgani Şeyh Ali, Nr: 000029; *el-Mecmua'tü'l-kübrâ mine'l-kasâidi'l-fuhra*, Millet Kütüphanesi, Ali Emiri Arabi, Nr: 003073.

³² Süleymaniye Kütüphanesi, Celal Öktem, Nr: 000334; Süleymaniye Kütüphanesi, Düğümlü Baba, Nr: 000592; Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi, 160./Yal/1265/ /12021 k1..

d. Garâibu'l-i'lâl ve'l-iştikâk

H.1262/M.1846 senesinde Şehzade Medresesi'nde kaleme aldığı bu eser sarf üzerine yazılmıştır. İçerisinde emsile şerhi de bulunmaktadır.³³

e. Usûlü'l-müşâvere fi-embâci'l-muhâvere

Bazı kaynaklarda³⁴ adından bahsedilse de eser hakkında araştırma yapmamıza karşın katalog ve kütüphanelerde esere rastlanamamıştır.

3. “RİSALE fi İHBÂR bi-ELLEZÎ” ADLI ESERİ³⁵

İbrahim b. Muhammed el-Yalvacî'nin yazmış olduğu bu risale ism-i mevsûller ve elif lâm vasıtasıyla cümledeki bir ögeyi vurgulamak amacı ile (nahvin ism-i mevsûl konusuyla alakalı olan) ihbâr edilme konusunu ele alır. Konuyu bir örnek ile anlatacak olursak; "ضربتُ زيداً" cümlesinde meful olan زيد ögesini vurgulamak amacı ile onu haber yapmamız gerekir. Çünkü burada anlatılmak istenen esas olgu; eylemden ziyade bu eylemden etkilenen nesnedir ve bu vurgulamayı yapabilmek için cümlemizi ism-i mevsûl kullanarak "الَّذِي ضربه زيداً" haline dönüştürürüz. Ya da elif lâm ile "الضَّارِبُ أَنَا زيداً" şeklinde kullanırız. Cümlenin anlamı artık “Benim dövdüğüm Zeyd'dir” olur.

Bu risalenin müellife aidiyetini hem risaleden hem de tabakat ve teracim kitaplarından anlayabiliriz.³⁶ Buna ek olarak risalenin başlangıç

³³ Süleymaniye Kütüphanesi, Düğümlü Baba, Nr. 00576; Konya Bölge Halk Kütüphanesi, Burdur İl Halk Kütüphanesi Koleksiyonu, 1586/6. Ayrıntılı bilgi için bkz: Muhammed Eser Altuntaş, *İbrahim b. Muhammed el-Yalvacî' Garâibu'l-i'lâl ve'l-iştikâk ale'l-Bina Adlı Eseri* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), D.E.Ü. S.B.E. T.İ.B. Anabilim dalı, 2015, İzmir ss. 17-27.

³⁴ Bursalı Mehmet Tahir, a.g.e., I, s. 244; Kehhale, a.g.e., I, s. 56; el-Bağdadî, a.g.e., I, s. 43.

³⁵ Tüm nüshalarında risalenin adı Osmanlıca terkip ile olduğundan bu şekilde isimlendirilmiştir. “Eserin İsmi” kısmında detaylı bilgi verilecektir.

³⁶ Bursalı Mehmet Tahir, a.g.e., I, s. 244; Kehhale, a.g.e., I, s. 56; el-Bağdadî, a.g.e., I, s. 43.

kısımında yazar kendi ismini zikretmektedir.³⁷ Ayrıca yukarıda bahsi geçtiği üzere risalenin adı yazara lakap olmuştur.

a. Eserin İsmi

Eserin adı, en eski istinsah tarihli Marmara Nadir Eserler Kütüphanesi'ndeki nüshasında “*Risale-i İbbâr bi-ellezî*” olarak geçmektedir. Manisa’da bulunan nüshasında ise; “*Risale-i İbbâr bi-ellezî alâ bahsi'l-kâfiye*” ismi zikredilmektedir.³⁸ Taş baskı olan nüshalarında ise; eser “*Risale-i babı İbbâr bi-ellezî alâ bahsi'l-kâfiye*” adıyla basılmıştır.³⁹ Biz eserin içeriğinin Arap dili ile alakalı oluşu ve risalenin dilinin de Arapça olduğu gerçeğini hesaba katarak bu risaleyi “*Risale fî İbbâr bi-ellezî*” olarak isimlendirdik.

b. Nüshaları ve Özellikleri

Eserin müellif nüshası bulunmamaktadır. İki adet müstensih nüshası ve bir adet taş baskı nüshası⁴⁰ bulunmaktadır.

Marmara Üniversitesi Yazma Eserler bölümünde bulunan nüsha 30. cüzün tefsirine müteakiben yazılmış risalelerden biridir. Risalemiz 190. varağından itibaren başlamaktadır. 13 varaktan oluşan risalenin satır sayısı değişiklik arz etmektedir. Mustafa b. Süleyman el-Akşehrî tarafından, ta'lik kırması hat ile Uşak'ta ki Necatiye Medresesi'nde H.1280'de istinsah edilmiştir.

Manisa İl Halk Kütüphanesi'nde var olan diğer bir nüsha, içerisinde 8 risalenin bulunduğu özel bir isme sahip olmayan bir mecmua içinde yer almaktadır. İlk risale ele aldığımız el-Yalvacî'nin risalesidir. Boyutları: 205x145-160x105 mm'dir. Risalenin kâğıt türü çizgili defterdir ve 1b-14a varakları arasındadır. Sırtı siyah bez, deffeleri desenli kâğıt

³⁷ el-Yalvacî, *Risale fî İbbâr bi-ellezî*, vr. 1b.

³⁸ Marmara Üniversitesi Nadir Eserler Koleksiyonu, 12855/YZ1007, 297.1; Manisa İl Halk Kütüphanesi, Manisa Akhisar Zeynelzade Koleksiyonu, 45 Ak Ze 5943/1.

³⁹ Süleymaniye Kütüphanesi, Reşit Efendi Koleksiyonu, 001310; Süleymaniye Kütüphanesi, Rüstem Paşa Koleksiyonu, 000178; Ankara Milli Kütüphane, 06 Mîl EHT A11353.

⁴⁰ Üç ayrı yerde bulunan taş baskı nüshaları arasında herhangi bir fark olmadığı için bir adet taş baskı nüshası olduğu söylenmiştir. Matbaa ve tarih bilgileri bulunmamaktadır. Sadece Süleymaniye Rüstem Paşa Koleksiyonu'nda 000178 numaralı taş baskı için basım yeri olarak İstanbul kayıt bilgilerinde yer almıştır.

kaplı, mukavva ciltli ve keşideleri kırmızıdır. Risale Mehmed b. Hasan el-Akhisarî tarafından, nesih hattı ile H.1312'de Manisa'daki Sultaniye Medresesi'nde kaleme alınmıştır.

Taş baskı olan üç nüshadan ikisi Süleymaniye Kütüphanesi'nde biri de Ankara Milli Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Molla Camî'nin (898/1492) Kâfiye Şerhi *el-Fevaidü'z-Ziyaiyye*'sinin Şerh-u Hatime bölümüne müteakiben 19 sayfalık bir ek olarak basılmıştır.

c. Metodu Ve Üslubu

Giriş kısmında besmele, hamdele ve salvelenin ardından müellif, içerisinde ism-i mevsûl bulunan üç ayet zikreder. Böylece beraat-i istihlâl ile konuya uygun bir giriş yapar. Eserin yazılış amacı Peygamberimizin rüyasında ondan bu risaleyi yazmasını istemesi ve arkadaşlarının ism-i mevsûl ve elif lâm ile ihbâr etmeyi anlatmasını müelliften istemeleri olarak belirtilir. İbrahim b. Muhammed eserin bu sebeplerle yazıldığını belirttiği paragrafın ardından dört hocasından bahseder. Buna müteakiben eserin özgünlüğünü ispat için bu gibi bir eseri daha önce görmediğini ve hocasından böyle bir şey okumadığını dile getirir.⁴¹

Eser, Müellifin giriş bölümünde belirttiği gibi yedi bölümden oluşmaktadır. Bunlar:

1. Mevsûlün Vaz'i (Tanımı ve Tespiti)
2. Özet bir şekilde Ellezi ve Elif Lam ile ihbarın tarifi
3. Detaylı bir şekilde öğreticinin öğrenene sorusunun nasıl olduğu, Ellezi ile ihbar vasıtasıyla isteği ve öğrencinin onun isteği üzerine cevabı
4. Eğer muhberun anh merfu', mansub veya mecrur olursa muhberu anh'ın yerinde olan zamirin müstetir veya bariz muttasıl veya munfasıl olarak nasıl konulduğu ve mütekkellim ile muhatap zamirleri hakkında ihbar
5. Ellezi ve Elif Lam ile ihbarın şartları ve bu şartların dışında kalanlar

⁴¹ el-Yalvacî, *Risale fî ihbâr bi-ellezî*, vr. 2b.

6. Başlayanlara göstermek ve dinleyenlere bir yol öğretmek için sülasi ve mezidlerden Ellezi, Elif Lam ve bunlar dışında kalan mevsuller ile ihbarın örnekleri

7. Detaylı bir şekilde tenâzu‘ konusunda Ellezi ile ihbar

Her bölüm aynı uzunluk ve muhtevaya sahip değildir. Müşterek ism-i mevsûller yazar tarafından sadece altıncı bölümde kısaca ele alınmış, çoğunlukla hass ism-i mevsûllere değinilmiştir.

İlk bölümde anlatım tarzını benimseyen müellif, konuya önce müşterek ve hass ism-i mevsûlleri ve elif-lâmı anlatarak başlar. Aynı zamanda onların okunuşlarını da burada tespit eder.

İkinci bölümde de birinci bölümdeki metodunu takip eden müellif, hass ism-i mevsûller ve elif lâm ile nasıl ihbâr cümlesi kurulacağını anlatır. Müşterek ism-i mevsûlleri konu dışında bırakıp risalenin çerçevesini bu bölümde daraltmıştır.

Üçüncü bölümde soru cevap tarzı ile konuyu ele alması dikkate değerdir. Örneğin: ⁴² إذا سأل عنك veya "زيداً" أخبر عن ليجه: العالم للمتعلم ليجه: أخبر عن "زيداً" diyerek sorularla bölüme giriş yapan yazar arkasından örneklerle cevapları ortaya koyar. Bir sonraki dördüncü bölümde yine anlatım ve bol örneklendirmeler ile sistematik bir şekilde ihbâr konusu zamirler bağlamında işlenmiştir.

Beşinci kısımda (ki risalenin en uzun bölümüdür) birbiri ile aynı uzunlukta olmayan bir şekilde dört madde ele alınmıştır. Öncelikle konuyu özetleyen bir giriş zikredilmiştir. Dikkat çeken bir diğer özellik ise; bazen başka eserlere, bazen de bu risaleye en fazla atıf buradadır. Birden fazla mevsûl ile ihbâr konusunun öğrenci için ekstra bir uğraş olduğunun belirtilmesi dikkate değerdir.⁴³ Yine bu bölümde alem olmuş izafet terkiplerinin Türkçe anlamları da sayfanın yanında beyan edilmiştir.

Altıncı bölümde İbrahim b. Muhammed konu ile ilgili örnekleri, çeşitlerine göre tasnif ederek aktarmıştır. Biz de muhteva bölümünde bu örneklerin tümünü zikredeceğiz.

⁴² el-Yalvacî, *Risale fî ihbâr bi-ellezî*, vr. 5a.

⁴³ el-Yalvacî, *Risale fî ihbâr bi-ellezî*, vr. 7b.

Son bölümde tenâzu‘ bağlamında ism-i mevsûl ve elif lâm ile ihbâr konusunu ele almıştır.

Genel olarak ele alırsak yöntemi itibariyle risale kademeli, tekrarlı ve bol örneklidir. Risalede ayet ve şiir ile örneklendirme yapılmıştır. Kaynaklar zikredilmiş ve atıflarda bulunulmuştur.

d. Kaynakları

İbrahim b. Muhammed el-Yalvacî'nin risalesinde bulunan kaynaklardan ilk olarak Kur'an-ı Kerim'i ele alırsak; girişte beraat-i istihlal sanatına uygun olarak dört ve risalenin sair bölümlerinde de iki ayeti zikretmiştir. Zamir yerine geçen her zahirin ihbar edilemeyeceğini söylerken Hakka Suresi 1. ve 2. ayetleri örnek vermiş ve tefsirlerden açıklamalarını aktarmıştır.⁴⁴ Diğeri ise:

Şart cümlesinde bir ögenin ihbârı konusunda;

إن مات الإنسان كافراً ﴿فَإِنَّ الْجَحِيمَ هِيَ الْمَأْوَى﴾⁴⁵

“Eğer insan kâfir olarak ölürse onun varacağı yer muhakkak cehennemdir” cümlesini örnek vermiş ve ihbâr edilmiş hali olarak da;

الَّذِي إِنْ مَاتَ كَافِرًا ﴿فَإِنَّ الْجَحِيمَ هِيَ الْمَأْوَى﴾ إِنْسَانٌ

“Kâfir olarak ölürse gideceği yer muhakkak cehennem olan, bir insandır” cümlesini zikretmiştir.

Müellif hadislerden konu ile ilgili şevahid getirmese de giriş bölümünde konuyu neden ele aldığını zikrederken bir hadise yer vermiştir.

Tefsirlerden ise; el-Beyzavî'nin (685/1286) *Envaru't-tenzîl* ve esraru't-te'vil tefsiri ile Ebussuûd Efendi'nin (982/1574) *İrşadi'l-akli's-selim ilâ mezâya'l-kitabi'l-kerim*'ini kaynak olarak kullanmıştır.

İlaveten istişhad edilen şiirler konusuna değinirsek biri Hz. Ali'ye nisbetle iki şiir zikredilmiştir.

⁴⁴ el-Yalvacî, *Risale fî ihbâr bi-ellezî*, vr. 9b.

⁴⁵ Naziat, 79/39.

Risalenin gramer ile ilgili kaynaklarından bahsetmek gerekirse, İbrahim b. Muhammed el-Yalvacî İbn Hacib'in *Kâfiye* adlı eseri ile bunun üzerine Radî el-Esterabadî tarafından yapılan *Şerhu'r-Radi li Kafiyeti'l-Hacib*, İsamüddîn el-İsferayanî'nin (945/1538) *Şerhü'l-İsam ale'l-kâfiye*, Molla Camî'nin *el-Fevaidü'z-ziyaiyye* şerhlerinden faydalanmıştır. Ayrıca İbnü's-Serrâc'ın (316/929) *el-Usûl fi'n-nabiv*, Seyyid Abdullah en-Nukrekâr'ın (776/1375) *Şerhu'l-Lubb'i el-Bab*, İmam Birgivi'nin (981/1573) *İmtihanu'l-ezkeiya* ve Mustafa b. Hamza Kuşadalı'nın (1677) *Netaicü'l-efkar fi şerhi'l- İzhar*⁴⁶ adlı eserleri de risalenin kaynakları arasındadır.

Atıf yaptığı kişiler ise şunlardır: İbn Ebû İshak (ez-Ziyâdî) (117/735), el-Kisâî (189/805), el-Ahfeş el-Evsat (215/830), Ebu Osman el-Mâzinî (249/863), er-Rummanî'dir (384/994).

e. Muhtevası

Risalenin muhtevasına gelecek olursak daha önce de değindiğimiz üzere giriş bölümünde hocalarından, risalenin yazılış amacından ve de tasnifinden bahsedilmiştir.

İlk bölümde⁴⁷ ise; ism-i mevsûllerden hass olanlarının çıkış sebebini anlatır, tespitini ve tanımını yapar. el-Yalvacî elif lâmin kullanılışını ism-i mevsûllerin çokça kullanılması sebebiyle tahfife uğramasına bağlar. Nicelik bildiren bir ifadeden ziyade bir topluluğu simgelediği için çoğul müzekker ism-i mevsûlun الذین olduğunu ve Beni Ukayl Kabile'sinin ref halinde الذون'yi kullandıklarını ifade eder.⁴⁸ Müşterek ism-i mevsûlden ziyade hass olanların konu edilmesini mevsûl denilince akla daha çok hass olanların gelmesine bağlayan yazar, elif lâmin kullanımının âlimlerce seçilmesinin sebebi olarak ise; fiilin yapısının

⁴⁶ Mustafa İsmail Dönmez, *Kuşadalı Mustafa b. Hamza ve Netaicü'l-efkar fi şerhi'l-izhar Adlı Eseri* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı Arap Dili ve Belagatı Bilim Dalı, İstanbul, 2013, ss.38-40

⁴⁷ el-Yalvacî, *Risale fî ibbâr bi-ellezî*, vr. 3a-4a.

⁴⁸ el-Muradî Ebu Muhammed Bedreddin Hasan b. Kasım b. Abdullah b. Ali el-Mısıri el-Maliki, *Tevzihu'l-makasid ve'l-mesalik bi şerb-i elfiyet-i ibn malik*, Tahkik: Abdurrahman Ali Süleyman, Daru'l fikri'l-arabi, Kahire, 2008, I, s.425.

rahatlıkla değişime uğrayıp fail ve meful gibi yapılara dönüşebilmesini zikreder.

İkinci ve üçüncü bölümünde; bir cümle ism-i mevsûl ile yeniden oluşturulmak istendiğinde yapılması gerekenler anlatılmıştır. Burada iki bölüm arasındaki farkı şöyle açıklayabiliriz: Birinci bölüm ana hatlarıyla meseleyi ele almış, ikinci bölüm ise ihbârın maksadına değinmiştir. Anlatımlar ism-i mevsûl ve elif lâm ile ihbâr edilmeyen ve onun sonradan ihbâr edilme terkiplerine dönüştürüldüğü cümleler kullanılarak yapılmıştır. Bu iki cümleli anlatım risalenin geneline hâkimdir. Ayrıca bu dönüşümde önemli olan; ihbâr edilecek ögenin ilk cümlede aldığı tüm anlam ve vasıfların, ism-i mevsûl ve elif lâm ile terkip edilmesinin ardından devam etmesidir.

Dördüncü bölümde⁴⁹ ihbâr edilmek istenen cümle ve ism-i mevsûl veya elif lâm ile oluşturulan cümlede bulunan zamirler ele alınır. İhbar edilecek öge için kullanılan zamir müstetir veya bariz olabilir. Bariz olduğunda ise; muttasıl veya munfasıl olabilir. Bu zamir merfu, mansub veya mecrurdur. Muhatap ve mütekellim zamirlerinin ikinci cümlede kullanılması hakkında "ضربتك" örneğini veren müellif, ism-i mevsûl ile ت zamiri için "الَّذِي ضَرَبْتَكَ أَنَا", ك mansub muttasıl muhatap zamiri için de "الَّذِي ضَرَبْتَهُ أَنَا" şeklinde olması gerektiğini zikretmiştir. Yine el-Yalvacî elif lâm ile yukarıda zikredilen ilk zamir için "الضَّارِبُ أَنَا" ve ikincisi için ise "الضَّارِبُ أَنَا" cümlelerinin uygun olacağını belirtmiştir.

Beşinci bölümde⁵⁰, el-Yalvacî, ism-i mevsûl ile haber vermenin şartlarını ele alır ve onları dört maddede açıklar:

1. İsm-i mevsûl cümlelerin başında bulunacak,
2. Haber verilmek istenen öge, cümlelerin sonunda ve haber olacak,
3. Zamir bu ögenin yerine konulacak,

⁴⁹ el-Yalvacî, *Risale fî ihbâr bi-ellezî*, vr. 6a-7b.

⁵⁰ el-Yalvacî, *Risale fî ihbâr bi-ellezî*, vr. 7a-10a.

4. Mevsûle dönecek bir aid zamir konulacak.

Bunlar aynı zamanda elif lââm için de geçerlidir. Bunlardan başka elif lââm ile ihbârın dört şartı daha bulunmaktadır. Bunlar:

1. Elif lâamlı terkiibinde ism-i fail ve ism-i mefule dönüşebilen bir fiilin içinde bulunduğu bir cümle olması,
2. Fiil cümlesinin mamulünün gayr-ı mütekaddim olması,
3. Fiilin mutasarrıf olması,
4. Fiilin gelecek zaman, soru ekleri, olumsuzluk vb. ekler almaması (Bu ekleri almama sebebi ise; elif lââm ile oluşturulacak yeni cümlede bu eklerin anlamlarının verilemeyecek olmasıdır) şeklinde sıralanır.

Yine, beşinci bölümde bir cümlenin ism-i mevsûl ile yeniden oluşturulmasına ek olarak iki veya daha çok ism-i mevsûlun yan yana kullanılma konusu ele alınmıştır. Bu tarz bir kullanımın sadece alıştırma amaçlı ve öğrenciye yönelik olduğu belirtilmiştir. Bir örnek vermek gerekirse:

"الَّذِي آتَى اللّٰذَانَ أَبَوَاهَا قَاعِدَانِ لَدَيْهَا كَرِيمَانِ عَزِيْزَةٌ عِنْدَهُ حَسَنٌ" •

Bunlara ilaveten, aynı bölümde bazı yapılarıdaki öğelerin ihbâr edilemeyeceğini anlatır. Bunlardan bazıları şunlardır:

- Fiil
- Cümle
- Câr mecrur
- Zarf
- كم ile mecrur olan isim
- Cinsini nefyeden لا'nın ismi ve haberi
- Hal
- Temyiz vd.

Altıncı bölümde⁵¹ ise konuyla ilgili örnekler sunulmuştur. Kanaatimizce bu bölüm eserin nahvün bu konusuna katkısının en çok olduğu ve bu konuyla ilgili diğer eserlere kıyasla en özgün bölümdür. Bu örneklerin tümünü burada zikretmek istiyoruz.

1. Sülasî fiilli cümlelerde var olan merfular, muhbarun anı olursa:

- ❖ حَجَّ إِبْرَاهِيمَ فِي سَنَةِ إِحْدَى وَخَمْسِينَ وَمِائَتَيْنِ وَأَلْفَ ← الَّذِي حَجَّ فِي سَنَةِ إِحْدَى وَخَمْسِينَ وَمِائَتَيْنِ وَأَلْفَ
- ❖ حَجَّجْتُ بَيْتَ اللَّهِ ← الَّذِي حَجَّجْتُ بَيْتَ اللَّهِ أَنَا
- ❖ وُلِدَ إِبْرَاهِيمُ فِي يَلْوَجٍ ← الَّذِي وُلِدَ فِي يَلْوَجٍ إِبْرَاهِيمَ
- ❖ إِبْرَاهِيمَ طَالِبٌ ← الَّذِي طَالِبٌ إِبْرَاهِيمَ → الَّذِي إِبْرَاهِيمَ هُوَ طَالِبٌ
- ❖ كَانَ إِبْرَاهِيمَ شَاكِرًا ← الَّذِي كَانَ شَاكِرًا إِبْرَاهِيمَ
- ❖ إِنَّ إِبْرَاهِيمَ ضَارِبٌ ← الَّذِي إِنَّ إِبْرَاهِيمَ هُوَ ضَارِبٌ
- ❖ مَا إِبْرَاهِيمَ كَاتِبًا ← الَّذِي مَا هُوَ كَاتِبًا إِبْرَاهِيمَ
- ❖ لَا يَصْنَعُ الْعَسَلُ إِلَّا النَّحْلُ ← الَّذِي لَا يَصْنَعُ الْعَسَلُ إِلَّا هِيَ النَّحْلُ

2. Sülasî fiilli cümlelerde var olan mansublar, muhbarun anı olursa:

- ❖ أَكَلْتُ أَكْلًا لَطِيفًا ← الَّذِي أَكَلْتَهُ أَكَلْتُ لَطِيفًا
- ❖ أَكَلْتُ الْعِنْبَ ← الَّذِي أَكَلْتَهُ الْعِنْبَ
- ❖ صَمْتُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ ← الَّذِي صَمْتُ فِيهِ يَوْمَ الْجُمُعَةِ
- ❖ أَكَلْتُ وَعَلَيَّ ← الَّذِي أَكَلْتُ مَعَهُ عَلَيَّ
- ❖ يَغْفِرُ اللَّهُ الذَّنْبَ إِلَّا الشَّرْكَ ← الَّذِي يَغْفِرُ اللَّهُ الذَّنْبَ إِلَّا إِتْيَاهُ الشَّرْكَ

⁵¹ el-Yalvacî, *Risale fî ıbbâr bi-ellezî*, vr. 10b-12a..

- ❖ ما في الدّار أحد إلّا حمّارا ← الذي ما في الدّار أحد إلّا إياه حمّار
- ❖ كان زيد ضاحكا ← الذي كان زيد إياه ضاحكا
- ❖ إنّ زيدا آكل زيد ← الذي إنّ آكل زيد
- ❖ ما الرّنا حلالا ← الذي ما الرّنا إياه حلال

3. Sülasî fiilli cümlelerde var olan mecrurlar, muhbarun anı olursa:

- ❖ مررتُ بأستاذي ← الذي مررت به أستاذي
- ❖ خرجتُ من البصرة ← التي خرجت منها البصرة
- ❖ زيد ضارب عمرو ← الذي زيد ضاربه عمرو

4. Sülasî fiilli cümlelerde var olan tevabiler, muhbarun anı olursa:

- ❖ جائي زيد وعمرو ← الذي جائي مع زيد عمرو⁵²
- ❖ جائي زيد الكاتب ← الذي جائي زيد الكاتب

5. Sülasî fiilli cümlelerde bedel ve mübdelün minı muhbarun anı olursa:

- ❖ مررتُ برجل أستاذي-الذي مررت به رجل أستاذي ← الذي مررت به أستاذي
رجل-الذي مررت برجل به أستاذي

6. Elif lâm ile ihbâr olursa:

- ❖ ضرب زيد ← الضارب زيد
- ❖ أكلتُ التمرة ← الأكل التمرة أنا
- ❖ ولد إبراهيم في يلوّج ← المولود في يلوّج إبراهيم

⁵² Değerlendirme kısmında örnek ayrıntılı ele alınacaktır.

- ❖ أكلتُ أكلا لطيفا ← الأكل أنا أكلٌ لطيفٌ
- ❖ شربتُ الزّمْم ← الشّاربه أنا زمزم
- ❖ نام زيد في ليلة الجمعة ← النَّائم زيد فيها ليلة الجمعة
- ❖ ضحك زيد وعمرا ← الضّاحك زيد معه عمرو
- ❖ ضرب القوم إلّا زيدا ← الضّارب القوم إلّا إيّاه زيد
- ❖ مررتُ بزيد ← المارُّ أنا به زيد

7. Mezid fiilli cümlelerde ile ihbâr:

- ❖ أكرم زيد عمرا ← الذي أكرم عمرا زيد ← ← المكرم عمرا زيد ←
- ❖ أعطيتُ زيدا درهما ← الذي أعطيت زيدا إيّاه درهم
- ❖ أعلم زيد عمرا بكرا فاضلا ← الذي أعلم زيد عمرا إيّاه فاضلا بكر ← الذي أعلم زيد عمرا بكرا إيّاه فاضل
- ❖ تطهر كل إهاب بالدباغة إلّا إهاب الخنزير-الذي تطهر كلّ إهاب بالدباغة إلّا إيّاه إهاب الخنزير ← المطهر كل إهاب بالدباغة إلّا إيّاه إهاب الخنزير
- ❖ استخرج زيد الدّرس ← الذي استخرج الدّرس زيد-المستخرج الدّرس الآن زيد

8. Şart cümlelerinde:

- ❖ إنّ مات الإنسان كافرا ﴿فَإِنَّ الْجَحِيمَ هِيَ الْمَأْوَى﴾⁵³ ← الذي إنّ مات كافرا ﴿فَإِنَّ الْجَحِيمَ هِيَ الْمَأْوَى﴾ إنسان ← التي إنّ مات للإنسان كافرا فإنّما هي المأوى الجحيم

9. Tesniye ve cemilerde:

- ❖ ضرب الزّيدان ← اللذان ضربا الزّيدان
- ❖ ضربتُ الهندان ← اللتان ضربتا الهندان

⁵³ Naziat, 39/79.

❖ ضرب الرجال ← الذين ضربوا الرجال

❖ ضربت النساء ← اللواتي ضربن النساء ← اللاتي ضربن النساء

10. ما ve مَنْ ile:

❖ ضرب زيد ← من/ما ضرب زيد ← ضربت هند ← من/ما ضربت هند

11. أي ve أَيَّة ile:

❖ ضرب زيد ← أيّ ضرب زيد ← ضربت هند ← وأيّ ضربت هند

12. ماذا ve ذو ile: Aynı şekilde ikinci cümlenin başına koyulduğunda manada bir değişiklik olmamaktadır.

Yazar son bölümde ise ism-i mevsûl ile ihbâr konusunu tenâzu⁵⁴ bağlamında ele almıştır. Dil ekollerinin farklı görüşlerini kıyaslamış, çeşitli âlimlerin görüşlerini derlemiştir. Bir örnek verirsek: الذي ضرب وأكرم زيد cümlesinde iki fiil de âmillik yarışına girmiştir. Kufe ekolü ilk fiili amel ettirirken, Basra ekolü ikincisini amel ettirmektedirler.⁵⁵

f. Değerlendirme

*Olumlu özellikleri:

- Öncelikle yazarın eseri yazma amacı, bu konuda aldığı ilahi bir işaret ve arkadaşlarının istekleridir. Yani yazar bu eseri kutsal bir motivasyon ile insanları bu konuda aydınlatmak amacıyla yazmıştır. Burada yazarın iç dünyasında nasıl bir manevi hava hissettiğini yargılamaktan veya hadisin sıhhatini ve meşhur hadis kitaplarında yer almayışını zikretmekten ziyade bizim için önemli olan o dönem böyle bir ihtiyaç hissedilmesi ve yazarın buna karşılık olarak bu risaleyi kaleme almasıdır.

⁵⁴ Sibeveyh, *el-Kitab* (Thk: Abdusselâm Muhammed Harun), Mektebtü'l-Hancı, Kahire, 1988, I,s.73; Abdurrahman Özdemir, "Arapça'da İki veya Daha Fazla Yüklemin Bir Ögeyi Sahiplenme Mücadelesi: Tenâzu", *Dinî Araştırmalar*, 2005, VIII, Sayı: 22, ss. 297-312.

⁵⁵ el-Yalvacî, *Risale fî ihbâr bi-ellezî*, vr. 12a-14a.

- el-Yalvacî zuhur eden bir ihtiyacı göz önüne alarak risaleyi eğitici bir hüviyete kavuşturmuştur. İbrahim b. Muhammed risalede bu şekilde aktarmasa da biz dil öğrenimine uygun, tekrarlı, bol alıştırma ve örnekli böyle bir risale meydana getirmesinden bunu anlayabiliriz.

- Risaleyi eğitim amacı ile yazdığını bize gösteren bir diğer husus ise; birden fazla mevsûl ile ihbarı ele almasıdır. Zaten kendisinin de beyan ettiği üzere bu öğrencinin alıştırma yapması içindir.⁵⁶

- Yazardan bu konuyu anlatmasını istemeleri onun bu konuya vakıf olduğunu gösterir. Başka bir açıdan bakıldığında böyle bir konunun Arapça alanında var olan eserlerde nadir olduğunu düşünürsek; yazar döneminde medreselerde var olan ilim çevrelerinin ne kadar titizlikle dil üzerinde durduğunu anlayabiliriz.

- Müellifin sadece bu eserde hocaları hakkında bilgi vermesi eserin tarihsel değeri açısından önemlidir.

- Risalenin istinsah edilen iki nüshası bulunmaktadır. Müellif nüshası hakkında bir bilgi bulunmamıştır. Eser Molla Camî'nin *el-Fevaidü'ş-şeyaiye*'sinde ek olarak yer almış ve böylece İhbar bi-Ellezî konusu hakkında daha çok malumat sunulmak istenmiştir.

- Yedi bölümden oluşan tasnif, öğretim için kolaylık sağlamıştır.

- Daha giriş bölümünde ism-i mevsûl içeren ayetleri zikretmesi okuyucunun konuya dikkatini çekmesi yönünden iyi bir beraat-i istihlâl uygulaması olmuştur.

- İlk bölümden itibaren diğer eserlere ve sonraki bölümlerde önceki bölümlere atıflar yapılmıştır. Bu yazarın ne kadar titiz olduğunu bir göstergesi sayılabilir.

- İkinci bölümde hass ism-i mevsûlleri incelemesi yazarın konunun çerçevesini belirtmesi açısından önemlidir.

- Üçüncü bölümün sorulu cevaplı ele alınması dikkate değer bir üsluptur.

⁵⁶ el-Yalvacî, *Risale fî ihbâr bi-ellezî*, vr. 7b-8a.

- Dördüncü bölümde konu gayet sistematik bir şekilde ele alınmıştır.

- Beşinci bölüm risalenin en uzun bölümüdür. Nelerin ihbâr edilemeyeceğini içermesinden ve ihbâr konusunu en tafsilatlı işleyen bölüm olmasından dolayı önemlidir.

- Altıncı bölüm risalenin kanaatimizce en yararlı ve en değerli bölümüdür. Çünkü konuya bu denli örnek veren ve özgün örnekler ortaya koyan başkaca bir eser yoktur.

- Müellif, son bölümde tercih olarak el-Ahfeş'in tenâzu' ile ilgili görüşlerini daha muteber kabul etmiştir. Bunu müellifin önce farklı ekol ve âlimlerin görüşlerini zikredip ardından tartışmayı el-Ahfeş'in örneği ile bitirmesinden anlayabiliyoruz.

- el-Yalvacî, eserinde en çok Esterabadî'nin *Şerbu'r-Radi ale'l-Kafîye*'sinden faydalanmıştır.

- Risale özelliği gereği konuyu en ince detayına kadar ele almaya çalışmıştır. Bunu bir veya daha fazla mevsûl ile ihbâr etmeyi işlemesinden anlayabiliriz.

***Olumsuz özellikleri:**

- Konunun yedi bölüme tasnif edilmesi ne yazık ki konunun sınırları belli olduğundan bölümler arasında tekrarlara sebep olmuştur.

- Üçüncü bölümde konuya ait örnekler çok sonra geldiği için konunun anlaşılması zor hale gelmiştir.

- Zamirler ile ilgili dördüncü bölümde ihbâr edilecek mecrur olan zamire *مررت بزید* cümlesini örnek verdikten sonra mecrur olan *زید* hakkında haber vermeyi anlatırken elif lâm ile ihbâr örneği olarak *المار بزید* cümlesini zikretmesi uygun düşmemiştir. Çünkü burada ihbâr edilen mecrur olan isim değil fiile bitişik olan muttasıl zamirdir.

- Altıncı bölümde var olan *الذي جائي زيد وهو عمرو* örneğinde söylenmek istenen “Zeyd ile beraber bana gelen Amr’dır.” Bizde bu cümleyi ism-i mevsûl ile *مع زيد عمرو الذي جائي* olarak değiştirdik.

- Ayet ve şiir istişhadı -az da olsa- bulunan risalede bir hadis yer almaktadır. Bu hadis ise risalenin yazılış amacını anlatırken geçmiştir.

SONUÇ

İncelediğimiz İbrahim b. Muhammed el-Yalvacî'nin *Risale fi ihbâr bi-ellezî* eseri bize o döneminde yaşayan bir Osmanlı âliminin Arapçanın derinliklerine nasıl vakıf olduğunu gösterir. Elif lâm ve ism-i mevsûl ile bir cümledeki ögenin nasıl vurgulanacağı konusunu ele alması sebebiyle eser, Molla Camî'nin *Kâfiye* şerhindeki konuyu daha detaylı açıklaması için *el-Fevaidü z-zîyâiyye* ile basılmıştır.

Konuyu ele alan ve yine bir *Kâfiye* şerhi olan Radi el-Esterâbâdî'nin *Şerhu'r-radi li kâfiyeti'l-hacib* eserine kıyasla el-Yalvacî konuya başka kaynaklarda rastlanmayan örnekler ilave etmiştir. Ayrıca konunun işlenişinde de farklılıklar mevcuttur. Diğer yandan iki eseri kıyasladığımızda el-Yalvacî'nin bu eserden fazlasıyla yararlandığını da söyleyebiliriz.

Son tahlilde eseri değerlendirdiğimizde; risalenin bir ihtiyaca cevap vererek ism-i mevsûl ve elif lam ile ihbar etmeyi öğretme amacına hizmet etmesi için yazar tarafından konunun bol tekrarlı, örnekli ve sistematik bir şekilde ele alındığı dile getirilebilir. Ayrıca kullanılan beraat-i istihlâl veya soru-cevap gibi metotlara bakılınca eserin tekdüze bir formda olmadığına kanaatine varılabilir. Böylece yazara lakap olacak kadar meşhur olan bu eser, yazarın hayatıyla ilgili malumat taşıması ve konuya getirdiği özgün örnekleri açısından önemli sayılabilir. Ayrıca bu konunun öğretilmesi açısından da risale başlı başına örneklik oluşturabilir ve örnekleri kullanılabilir.

KAYNAKÇA:

- Albayrak, Sadık. *Son Dönem Osmanlı Uleması*, İ.B.B. K.İ.D.B. Yayınları, İstanbul, 2000.
- Altuntaş, Muhammed Eser. *İbrahim b. Muhammed el-Yalvacî' Garaibu'l-i'lal ve'l-İştikak ale'l-bina Adlı Eseri* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), D.E.Ü. S.B.E. T.İ.B. Anabilimdalı, İzmir, 2015.
- el-Bağdadî, Abdülkadir b. Ömer b. Bâyezîd. *Hedîyyetü'l-ârifîn*, MEB, İstanbul, 1951.
- Baltacı, Cahit. "Arpalık", *TDVİA*, İstanbul, 1991, III, ss. 392-393.
- el-Bezârî Ebu Tahir Abdülvahid b. Ömer b. Muhammed b. Ebi Hişam. *Abbaru'l-nahviyyin*, Darü's-sahabe li't-turâs, Tanta, 1410.
- Bozkurt, Nurgül. "Maârif Salnâmelerine Göre Kütahya Sancağı'nda Eğitim-Öğretim (H.1316-1321/M.1898-1904)", *History Studies*, II-III, 2010 ss. 61-88.
- Bursalı, Mehmet Tahir. *Osmanlı Müellifleri*, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1333.
- Cücen, Hikmet. "İbrahîm Efendî (Yalvacî)", <http://www.aydemdil.com/content/view/57/107/lang,tr>, (02.09.2016)
- Dönmez, Mustafa İsmail. *Kuşadalı Mustafa b. Hamza ve Netaicü'l-Efkar fî Şerhi'l-İzhar Adlı Eseri* (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Anabilim Dalı Arap Dili ve Belagatı Bilim Dalı, İstanbul, 2013.
- Durmuş, İsmail. "Nahiv", *TDVİA*, İstanbul, 2006, XXXII, ss. 300-306.
- ez-Zübeydî Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen b. Abdillâh b. Mezhic. *Tabakatü'l-nahviyyin ve'l-lugaviyyin* (Takik: Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim), Darü'l-maarif, Beyrut, 1984.
- Erken, İsmail. *İbrahim b. Muhammed el-Yalvacî ve Risale fî-İbbâr bi-Ellezî*, (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi) D.E.Ü. S.B.E. Temel İslâm Bilimleri Anabilimdalı, İzmir, 2015.
- Furat, Ahmet Suphi. *Arap Edebiyatı Tarihi (XVI-XVII. Asırlar)*, İstanbul Üniversitesi Basım ve Yayınevi Müdürlüğü, İstanbul, 2007.

- Haskan, Mehmet Mermi. *Eyüp Sultan Tarihi*, Eyüp Sultan Vakfı, 1996.
- Hulusi Kılıç, "İbn Ebû İshak", *TDVİA*, İstanbul, 1999, XIX, s. 435.
- İ.M.M.A. Dosya no: 258, MŞH SAİD, 39.2.2.
- İ.M.M.A. Dosya no: 258;
- İbn Malik, *Elfiyye*, Haşemi Yayınevi, İstanbul, 2012.
- İpşirli, Mehmet. "Huzur Dersleri", *TDVİA*, İstanbul, 1998, XVIII, ss. 441-444.
- Karahan, İsmail. *İbnü'l-Hacib ve el-Kafiye Adlı Eseri* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslâm Bilimleri Bölümü, Isparta, 2011.
- Karaman, Durmuş. *Düinden Bugüne Yalvaç Tarihi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Bölümü, Kayseri, 1991.
- Kehhale, Ömer Rıza. *Mu'cemü'l-müellifîn: Terâcimü musannifi'l-kütübi'l-Arabîyye*, İhya-üt-turas, Şam, 1957.
- Kıyıcı, Mahmut. *Ispartalı ve Isparta'ya Hizmet Etmış Büyük Adamlar*, Göltaş Kültür Yayınları, Isparta, 1998.
- Koca, Ferhat. "Hadimi Abdullah", *TDVİA*, İstanbul, 1997, XV, s. 24.
- Koçak,İnci. "Ahfeş el-Evsat", *TDVİA*, İstanbul, 1998, I, s. 526.
- Mardin, Ebu'l-Ulâ. *Huzur Dersleri*, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul, 1931.
- el-Muradî Ebu Muhammed Bedreddin Hasan b. Kasım b. Abdullah b. Ali el-Mısırî el-Malikî, *Tevzihu'l-makasid ve'l-mesalik bi Şerh-i Elfiyet-i ibn Malik*, Tahkik: Abdurrahman Ali Süleyman, Daru'l fikri'l-Arabî, Kahire, 2008.
- Okumuş, Sait. *Ahmed Rüşdi Karaağacı ve Hall-i Rumuz Adlı Şerhi*, Divan Kitap, Ankara, 2011.
- Orman, İsmail. "Şehzade Külliyesi", *TDVİA*, İstanbul, 2010, XVIII, ss. 483-485.
- Özdemir, Abdurrahman. "Arapça'da İki veya Daha Fazla Yüklemin Bir Ögeyi Sahiplenme Mücadelesi: Tenâzu", *Dinî Araştırmalar*, VIII, Ankara, 2005.

- Radî el-Esterabadî, *Şerbur-Radî li Kafîyeti'l-Hâcib*, el-İdaretü'l-Amme li's-sekafe, y.y., 1996.
- Sibeveyhi Amr b. Osmân b. Kanber el-Hârisî. *el-Kitab* (Tahkik: Abdusselâm Muḥammed Harun), Mektebtü'l-Hanci, Kahire, 1988.
- Unan, Fahri. "Mevleviyet", *TDVİA*, İstanbul, 2004, XIX, ss. 467-468.
- Uz, Mehmet Ali. *Konya Alimleri ve Velileri*, "Şehit Ahmet Efendi", <http://konyaninalimvehocalari.konyacami.com/sehit-ahmet-efendi>. (02.09.2016)
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. *Osmanlı Devletinin İlmîyye Teşkilatı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1984.
- el-Yalvacî, İbrahim b. Muhammed. *el-Mecmua'tü'l-Kübrâ mine'l-kesâidi'l-fubra*, Mahmut Bey Matbaası, İstanbul, 1317.
- el-Yalvacî, İbrahim b. Muhammed. *Garaibu'l-i'lal ve'l-istikak*, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1267.
- el-Yalvacî, İbrahim b. Muhammed. *Risâle fî ibbâr bi-ellezî*, Uşak, H. 1280, (Marmara Üniversitesi Nadir Eserler Koleksiyonu, 12855/YZ1007) vr. 190b-203a.

İbrahim b. Muhammed el-Yalvacî'nin Mezar Taşı:

